

WSTĘP

Rok 2016 upływa pod znakiem obchodów 1050. rocznicy chrztu Polski, czy precyzyjniej chrztu pierwszego historycznego polskiego władcy – Mieszka I. Ich kulminacją w dniach 14–16 kwietnia 2016 roku były uroczystości o randze państwowej i kościelnej, odbywające się w Poznaniu, Gnieźnie i na Ostrowie Lednickim, wokół których zogniskowały się pomniejsze, choć ważne, wydarzenia przypominające rozmaite aspekty chrztu polańskiego księcia. W poznańskim środowisku historycznym przed kilku laty zrodziła się idea szerokiego spojrzenia na wydarzenia z drugiej połowy X wieku i ukazania ich na tle rozprzestrzeniającego się na kontynencie europejskim chrześcijaństwa. W ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, w toku trzech konferencji naukowych, próbujemy podjąć dyskusję nad zjawiskami i procesami, które polańskiego księcia Mieszka I doprowadziły do przyjęcia chrześcijaństwa, utrwalanego w następnych stuleciach przez kolejne pokolenia Piastowiców.

Pierwsza konferencja, poświęcona w całości procesom chrystianizacyjnym na kontynencie europejskim i w jego najbliższym sąsiedztwie do końca I tysiąclecia n.e., odbyła się we wrześniu 2014 roku w Poznaniu i zaowocowała monografią zbiorową *Chrystianizacja Europy. Kościół na przełomie I i II tysiąclecia* (red. Józef Dobosz, Jerzy Strzelczyk, Poznań 2014, ss. 290). Na kolejnym sympozjum, zorganizowanym przez Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu we współpracy z Poznańskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk w dniach 16–18 września 2015 roku, uczeni z rozmaitych polskich oraz zagranicznych ośrodków naukowych zastanawiali się nad kwestiami chrystianizacji „Młodszej Europy”. Celem tego spotkania mediewistów było ukazanie ekspansji chrześcijaństwa na obszary Europy Środkowej i Wschodniej, Bałkanów oraz Skandynawii. Dzisiaj oddajemy do rąk Czytelników obszerny tom, zawierający poszerzone wersje wystąpień konferencyjnych, na który składa się 15 tekstów w dwóch częściach. W pierwszej z nich zgromadzone zostały artykuły poświęcone procesom chrystianizacyjnym na obszarach „Młodszej Europy” – od Skandynawii,

poprzez Saksonię, terytoria Europy Środkowej oraz Środkowo-Wschodniej, aż po wschodnie pobrzeże Bałtyku; część druga natomiast zawiera ogólniejsze rozważnia o strategiach krucjatowych i misyjnych, doktrynie misyjnej czy konsekwencjach przyjęcia nowej religii, a także reakcjach żywiołu pogańskiego na zaprowadzanie nowego porządku ideowo-religijnego, czy wreszcie jego miejsce w pamięci i tradycji zbiorowej.

Tom otwiera ważny tekst Romana Michałowskiego (Warszawa), który wprowadza nas w tajniki chrystianizacji Sasów, kładąc nacisk na wydarzenia z IX stulecia. Zwraca przy tym uwagę na konieczność doprecyzowania pojęć takich, jak ewangelizacja, konwersja i chrystianizacja – gdzie pierwsze oznacza głoszenie słowa Bożego paganom, drugie to moment przyjęcia przez nich nowej wiary, a trzecie to pogłębianie chrześcijańskości (przyjęcie chrześcijaństwa w całej pełni). Na północ od Saksonii prowadzi nas swymi rozważaniami Jakub Morawiec (Katowice), który ukazuje złożoność procesów chrystianizacyjnych na obszarze Skandynawii aż po wiek XII. Natomiast Krzysztof Polek (Kraków) koncentruje się na obszarach, na których wyrosło państwo wielkomorawskie, a więc na dorzeczu Morawy, Wagu i Nitry w końcu VIII i pierwszych dziesięcioleciach IX wieku, śledząc postępy chrześcijaństwa na tych ziemiach przed misją Cyryla i Metodego. Złożonym problemom chrystianizowania władztwa czeskich Przemyślidów przyjrzała się szczegółowo Marzena Matla (Poznań), a Gábor Barabás (Pecs) podjął próbę ogólniejszego spojrzenia na proces chrystianizacji władztwa Arpadów.

Autorzy kolejnych artykułów koncentrują swoją uwagę na obszarach Bałkanów i terenów Europy Wschodniej i Północno-Wschodniej. Zdzisław Pentek (Poznań), w syntetycznym ujęciu kreśli obraz procesów chrystianizacyjnych u Słowian Południowych, zaś Jarosław Dudek (Zielona Góra) ukazuje najważniejsze aspekty chrystianizacji ludów stepowych Europy Wschodniej. Na Ruś i opowieść o jej chrystianizacji w wydaniu islandzkich sag prowadzi nas Karol Kollinger (Warszawa), a Jarosław Nikodem (Poznań) wskazuje na rozmaite aspekty zaprowadzania chrześcijaństwa w krajach zasiedlonych przez Bałtów.

Drugą część tomu otwiera artykuł Dariusa von Güttnera-Sporzyńskiego (Melbourne), odnoszący się do kwestii roli ideologii krucjatowej i idei wojny świętej w chrystianizacji pagan w Europie Środkowej. Dwaj następni autorzy skupiają się na problematyce szeroko rozumianych kwestii strategii, doktryny i praktyki misyjnej oraz związanych z tymi zagadnieniami problemach i dylematach – Mirosław Sosnowski (Poznań–Warszawa) w odniesieniu do łacińskiego Zachodu, zaś Maciej Salamon (Kraków) w odniesieniu do greckiego Wschodu. Na skutki chrystianizacji, te bezpośrednie i te pośrednie, dla rozmaitych społeczności w kształtujących swe podstawy polityczno-terytorialne państwach środkowoeuropejskich zwrócił uwagę Adam Krawiec (Poznań). Natomiast reakcję społeczeństw pogańskich na prowadzone w stosunku do nich próby misyjne ukazał Andrzej Pleszczyński (Lublin). Jak na terytoriach „Młodszej Europy” kształtoły się zręby pamięci historycznej o początkach chrześcijaństwa, pokazał głównie na przykładzie wczesnej historiografii średniowiecznej Marek Cetwiński (Częstochowa–Wrocław).

Druga część naszej „trylogii chrystianizacyjnej” odnosi się do przestrzeni politycznej i kulturowej, której podstawy kształtowały się w świecie plemiennym Północy i Wschodu, dokonując w rozmaitym tempie recepcji nowych idei politycznych i religijnych, niekoniecznie w tej kolejności. Autorzy, w często szczegółowych analizach, podjęli próbę ukazania skomplikowanych procesów, które doprowadziły gdzieś między wiekiem VIII a XIV do skutecznego schristianizowania państw i plemion „Młodszej Europy”, a więc terytorium, które kształtowało nowe byty państwowie i wchodziło do nowego kręgu kulturowego poza granicami dawnego *Imperium Romanum*. Dzisiaj, oddając do rąk Czytelnika tom poświęcony procesom chrystianizacyjnym naszej części Europy, wypada nam zapowiedzieć trzecią odsłonę dociekań nad chrystianizacją Europy, odsłonę szczególnie ważną z perspektywy wspomnianego wyżej jubileuszu przyjęcia chrztu przez Mieszka I. W dniach 21–23 września 2016 roku w Poznaniu odbędzie się kolejne spotkanie mediewistów, a hasłem wywoławczym będzie „chrzest Polski”. W naszej drodze od ogółu do szczegółu kolejny raz zmierzamy więc do przyjęcia się kwestiom wejścia Mieszkowegowładztwa na drogę od chrztu władcy do chrystianizacji podległego mu ludu.

W Poznaniu, w czerwcu 2016 roku

Józef Dobosz, Jerzy Strzelczyk, Marzena Matla

INTRODUCTION

2016 marks the 1050th anniversary of the baptism of Poland, or rather the baptism of the first historic Polish ruler – Mieszko I. The occasion was celebrated with a series of special events that culminated in state and church celebrations held 14 and 16 April 2016 in Poznań, Gniezno and Ostrów Lednicki. Centred around them were minor, yet important events that aimed to recall various aspects of the baptism received by the duke of the Poles. A few years ago, the Poznań historical milieu came up with an idea to take a broad look at the events of the second half of the tenth century and show them against of a background Christianity spreading throughout the European continent. For this reason, three conferences under the project of the National Programme for the Development of Humanities seek to examine the phenomena and processes that brought Duke Mieszko I to Christianity, consolidated in the centuries to come by successive generations of the Piasts.

The first conference devoted entirely to the Christianisation processes in Europe and in its immediate vicinity until the end of the first millennium century AD was held in September 2014 in Poznań. The papers presented during the meeting were later published in a monograph *The Christianisation of Europe. The Church at the Turn of the Second Millennium* (Józef Dobosz, Jerzy Strzelczyk eds., Poznań 2014, pp 290). Another symposium, organised by the Institute of History, Adam Mickiewicz University, Poznań, in cooperation with the Poznań Society of Friends of Learning on 16–18 September 2015, brought together medievalists from various Polish and foreign research centres to discuss the issues of the Christianisation of 'the Younger Europe', i.e., to trace the expansion of Christianity into the areas of Central and Eastern Europe, the Balkans and Scandinavia. This substantial two-part volume contains 15 extended versions of conference papers. The first part comprises articles exploring the Christianisation processes in 'the Younger Europe' – from Scandinavia, through Saxony, the area of Central and East-Central Europe, to the eastern shores of the Baltic Sea.

The second part is a more general overview of the strategies of crusades and missions, a missionary doctrine, the consequences of accepting a new religion, the pagan reaction to a new ideological and religious order, and last but not least, its place in the collective memory and tradition.

In the opening and important chapter, Roman Michałowski (Warsaw) unravels the secrets of the Christianisation of the Saxons, putting emphasis on the events of the ninth century. He points out that such concepts as evangelisation, conversion and Christianisation, i.e., preaching to pagans, the moment of adoption of a new faith, and the deepening of Christianity (the adoption of Christianity in its fullness), need to be precisely defined. With his considerations, Jakub Morawiec (Katowice) takes us to the north of Saxony to demonstrate the complexity of the Christianisation processes in Scandinavia until the twelfth century. Krzysztof Polek (Kraków) focuses his attention on the areas that provided grounds for the development of the state of Great Moravia, i.e., the basin of the Morava, Vah and Nitra rivers in the late eighth century and the first decades of the ninth century and charts the progress of Christianity in the area prior to the mission undertaken by Cyril and Methodius. Complex problems pertaining to the Christianisation of the realm of the Bohemian Přemyslids are meticulously described by Marzena Matla (Poznań), while Gábor Barabás (Pécs) seeks to adumbrate the Christianisation processes in the Árpád state.

The authors of other papers look at the Balkans, Eastern Europe and North-Eastern Europe. Zdzisław Pentek (Poznań) provides a synthesising account of the Christianisation processes among the South Slavs, while Jarosław Dudek (Zielona Góra) discusses the most important aspects of the Christianisation of the steppe peoples of Eastern Europe. Karol Kollinger (Warsaw) recounts how the Christianisation of Rus' was rendered in Icelandic sagas, and Jarosław Nikodem (Poznań) explores various aspects of the introduction of Christianity in countries populated by the Balts.

The paper by Darius von Güttner-Sporzyński (Melbourne) opens the second part of the volume. The author analyses the role of the ideology of crusades and the idea of holy war in the Christianisation of Central European pagan societies. Two authors address broadly defined issues of missionary strategy, doctrine and practice and the related problems and dilemmas – Miłosz Sosnowski (Poznań-Warsaw) with respect to the Latin West, while Maciej Salamon (Kraków) in relation to the Greek East. The direct and indirect consequences of Christianisation for various communities inhabiting Central European states that were undergoing the processes of constructing their political and territorial foundations are highlighted by Adam Krawiec (Poznań). Andrzej Pleszczyński (Lublin) traces the reaction of pagan societies to missionary attempts, while Marek Cetwiński (Częstochowa-Wrocław) turns mostly to early medieval historiography to describe how the framework of historical memory concerning the beginnings of Christianity in 'the Younger Europe' developed.

The second part of our 'Christianisation trilogy' explores the political and cultural space, the basis of which developed in the tribal world of the North and East, with

the reception of new political and religious ideas occurring at a various pace, not necessarily in that order. The authors, often in detailed analysis, attempted to show the complex processes that sometime between the eight and fourteenth centuries led to the effective Christianisation of the states and tribes of ‘the Younger Europe’, i.e., the area that shaped new state entities and entered into a new cultural milieu outside the former *Imperium Romanum*. While we present the volume discussing the Christianisation processes in our part of Europe, it behoves us to announce the third part of our explorations into the Christianisation of Europe, particularly important from the perspective of the aforementioned anniversary of Mieszko I’s baptism. On 21–23 September 2016, Poznań is going to host a meeting for medievalists once again. This time the discussions will centre on ‘the baptism of Poland’. On our way from the general to the particular, we shall look at how Mieszko’s realm embarked on the path leading from the baptism of the ruler to the Christianisation of peoples subordinate to him.

Poznań, June 2016

Józef Dobosz, Jerzy Strzelczyk, Marzena Matla